

نگاهی به قانون حمایت از کودکان و نوجوانان

همان طور که می‌دانید حقوق بشر حقوق اصلی و اساسی‌ای است که هر انسانی، چه کودک و چه بزرگسال، باید از آن‌ها برخوردار باشد.

همان طور که می‌دانید حقوق بشر حقوق اصلی و اساسی‌ای است که هر انسانی، چه کودک و چه بزرگسال، باید از آن‌ها برخوردار باشد، اما علاوه بر این حقوق کلی، کودکان به دلیل آسیب‌پذیری؛ پذیرگی بیشتری که دارند، تقریباً در تمام کشورهای جهان و نیز مطابق با معاهده‌های بین‌المللی (مانند کنوانسیون بین‌المللی؛ حقوق کودک) دارای حقوق خاص و ویژه‌ای نیز هستند. در واقع، دولت‌ها و بزرگسالان در مقابل کودکان مسئولیت‌پذیری؛ های ویژه‌ای دارند. از مهم‌ترین این حقوق می‌توان به حق برقراری ارتباط با هر دو والدین، هویت انسانی، نیازهای اساسی برای حفاظت جسمی، غذا، آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و قوانین کیفی مناسب براساس سن و رشد کودک، حفاظت برابر از حقوق مدنی کودک و آزادی از تبعیض براساس نژاد، جنسیت، هویت جنسیتی، منشأ ملی، مذهب و معلولیت اشاره کرد.

به گزارش «تابناک» در کشور ما هم تا کنون قوانین و مقررات محدودی برای حمایت از کودکان و نوجوانان تصویب شده است. باوجوداین، خلأ یک نظام حمایتی کامل و جامع و به خصوص در سال‌های اخیر که نمونه‌های چندی از کودک‌آزاری موجب توجه افکار عمومی به این مسئله شده است- احساس می‌شود. به این ترتیب، لایحه‌ای با عنوان «لایحه حمایت از کودکان و نوجوانان» تهیه شد که روند تصویب آن در مجلس طول کشید و در نهایت در سال ۱۳۹۷ به تصویب مجلس رسید (هر چند که هنوز به تأیید نهایی شورای نگهبان نرسیده است).

پیش از این قانون، قانون دیگری تحت عنوان «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان» در سال ۱۳۸۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده بود که تنها ۹ ماده داشت و به زعم بسیاری از متخصصان نمی‌توانست به نحو شایسته و بایسته از کودکان و نوجوانان حمایت کند.

در این نوشتار کوتاه سعی می‌کنیم به بررسی قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان بپردازیم و برخی نقاط ضعف و قوت آن را ذکر کنیم.

اولین نکته مهم در خصوص این قانون جدید، حجم این قانون نسبت به قانون قبلی و مواردی است که مطرح می‌کند. قانون قبلی تنها در چند ماده مختصر، هر نوع آزار و اذیت کودکان، خرید و فروش و بهره‌برداری؛ کشی از آنان را به طور کلی ممنوع می‌کرد؛ بدون این که برای این کار مجازات چندانی پیش‌بینی کنند. به عنوان مثال، مطابق ماده ۴ این قانون هر گونه خرید، فروش، بهره‌برداری و به کارگیری کودکان به منظور ارتکاب اعمال خلاف از قبیل قاچاق شش ماه تا ۲ سال حبس و جزای نقدی از ده میلیون ریال تا بیست میلیون ریال مجازات می‌داشت. به علاوه، این قانون هیچ وظیفه یا تکلیفی در خصوص حمایت از کودکان را برعهده نهادها و ارگان‌های دولتی نمی‌گذاشت و صرفاً برخی مؤسسات و افراد را مکلف می‌دانست که در صورت مشاهده کودک‌آزاری؛ مراتب را به مقام صالح قضایی اعلام کنند.

اما قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان، دو تغییر مهم نسبت به قانون قبلی دارد. اول اینکه به نحو نسبتاً وسیعی به معرفی جرائم علیه کودکان و مصادیق کودک‌آزاری پرداخته است و برای هر کدام از این موارد، مجازات‌هایی معرفی کرده است. دوم این که، در راستای حمایت از کودکان و نوجوانان و به ویژه کودکان و نوجوانان در معرض آسیب و ظایف و تکالیفی را برعهده چند نهاد مهم دولتی از جمله وزارت بهداشت، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، وزارت آموزش و پرورش و نیز صداوسیما نهاده است و به نحوی همه این ارگان‌ها را در فرایند حمایت از کودکان و نوجوانان دخیل کرده است.

مطابق ماده ۲ این قانون، تمام افرادی که کمتر از ۱۸ سال دارند، مشمول حمایت‌های این قانون می‌شوند. نکته حائز اهمیت در خصوص این ماده قانونی سن بلوغ در نظام فقهی و حقوقی ایران است. مطابق قوانین ایران و فقه شیعه، سن بلوغ در دختران نه سال تمام قمری و در پسران پانزده سال تمام قمری است. این امر به این معنی است که دختران بعد از نه سال و پسران بعد از پانزده سال از نظر قوانین مدنی و اسلامی دیگر «طفل» و کودک محسوب نخواهند شد و با آن‌ها مانند بزرگسالان رفتار خواهد شد.

با وجود این، با توجه به مناسبات و اقتضات اجتماعی، به سختی می توان یک دختر ۹ ساله و یا حتی یک پسر ۱۵ ساله را بزرگسال محسوب کرد و آن ها را نیازمند حمایت های قانونی ویژه ندانست. به همین دلیل، علی & shy; رغم اینکه قانون مدنی ایران سن بلوغ را همان سن بلوغ شرعی می داند، قانون جدید حمایت از کودکان و نوجوانان (و برخی قوانین دیگر از جمله قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲) با جدا کردن مفهوم «طفل و کودک» از «نوجوان» سعی دارند که اقدامات حمایتی را به کودکان بالغ زیر ۱۸ سال نیز تسری دهند. به این ترتیب همه افرادی که به سن بلوغ شرعی رسیده اند (۹ و ۱۵ سال تمام قمری) اما زیر ۱۸ سال دارند، اگرچه کودک و طفل محسوب نمی شوند، اما نوجوان هستند و مشمول حمایت های این قانون خواهند بود. (البته این امر دغدغه های حامیان حقوق کودکان در خصوص مسائلی مانند ازدواج کودکان را حل نمی کند؛ چراکه مطابق قوانین ایران، دختران بالای ۱۳ سال می توانند با اجازه ولی ازدواج کنند).

نکته مهم دیگری که در این قانون به آن توجه شده، حمایت از کودکان و نوجوانان در معرض خطر و آسیب (و نه فقط کودکان و نوجوانان بزه دیده) و پیش & shy; بینی برخی اقدامات پیشگیرانه در این خصوص با کمک و همراهی مددکاران اجتماعی و دادگاه خانواده است.

مطابق ماده ۳ این قانون، در موارد مشخصی، در صورتی که طفل یا نوجوان در معرض بزه & shy; دیدگی یا آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی قرار بگیرد، وضعیت مخاطره & shy; آمیز تلقی می گردد و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان می شود. از جمله این موارد می توان به این موارد اشاره کرد: بی سرپرستی طفل و نوجوان، بی & shy; توجهی و سهل & shy; انگاری در انجام وظایف قانونی نسبت به آنان از سوی هر شخصی که مکلف به آن است، زندانی شدن هر یک از والدین یا سرپرستان قانونی به اعتیادهای زیان آور مانند مواد مخدر، روان گردان یا قمار، خشونت مستمر والدین، اولیاء، سرپرستان قانونی و یا سایر اعضاء خانواده نسبت به یکدیگر، بازماندن طفل و نوجوان از تحصیل؛ طرد شدن طفل و نوجوان از سوی خانواده، هرگونه وضعیت زیان بار ناشی از فقر شدید، آوارگی، پناهندگی، مهاجرت یا بی تابعیتی، فرار مکرر از خانه یا مدرسه و ترک تحصیل از سوی طفل یا نوجوان.

نکته مهم دیگر در خصوص این قانون، پرداختن به بحث اذیت و آزار جنسی کودکان است. مطابق ماده ۱۰ این قانون، موارد زیر جرم محسوب می شود که حثاکثر مجازات آن حبس از دو تا پنج سال است:

بهره & shy; کشی جنسی از طفل و نوجوان از طریق عرضه، در اختیار گرفتن، وادار یا اجیر کردن برای هرزه & shy; نگاری یا سوءاستفاده جنسی (منظور از هرزه & shy; نگاری تهیه و تولید هر اثری است که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان مانند برهنگی & hellip; باشد).

در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوای اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان؛

استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل؛

واردات، صادرات، حمل، تکثیر، انتشار، عرضه، معامله یا بارگذاری محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل که در آن & shy; ها از اطفال و نوجوانان بهره & shy; گیری شده؛

برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع.

فعالان حقوق کودک مجازات های مطرح شده در این ماده را ناکافی می دانند و به برخی موارد آن اعتراض دارند. از جمله اینکه مطابق با بند ۲ ماده ۱۰ این قانون، مجازات آزارهای جنسی اگر با علف (با زور و اجبار و بدون رضایت) نباشد، کمتر خواهد شد؛ این افراد بر این باورند که درست نیست که رضایت فرد زیر ۱۸ را عاملی مؤثر در کاهش مجازات فرد آزاردهنده محسوب کنیم. به عبارت دیگر آن & shy; ها این سؤال را مطرح می & shy; کنند که آیا اصلاً می توان رضایت کودک و نوجوان در این مورد را معتبر دانست؟

توجه دیگری این قانون به حق تحصیل کودکان و نوجوانان است. به این ترتیب که در این خصوص، قانون گذار نه تنها برای والدین و سرپرستان تکالیف مهمی پیش & shy; بینی کرده است و در صورت عدم انجام این وظایف برای آن ها مجازات هایی (جزای نقدی) مشخص کرده، بلکه نهادهای دیگر را هم در این خصوص مسئول شناخته است. از جمله اینکه

سازمان ثبت احوال کشور باید با همکاری سایر نهادهای مربوط و با در نظر گرفتن اقامتگاه اشخاص و تغییرات آن، هر سال حداقل سه ماه پیش از آغاز سال تحصیلی جدید، اسامی و نشانی اطفال و نوجوانان ایرانی و غیرایرانی را که به سن قانونی تحصیل رسیده اند، به آموزش و پرورش اعلام کند.

همچنین وزارت آموزش و پرورش مکلف است موارد عدم ثبت نام و مشکوک به ترک تحصیل اطفال و نوجوانان تا پایان دوره متوسطه را به سازمان بهزیستی و یا دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه اعلام کند و اقدامات لازم را جهت ثبت نام و حمایت تحصیلی کامل از اطفال و نوجوانان تا پایان دوره متوسطه انجام دهد. علاوه بر این، در صورت عدم تمکن والدین و سرپرستان قانونی، به تشخیص دادستان، وزارت آموزش و پرورش و سازمان بهزیستی مکلف اند امکانات لازم را برای تحصیل اطفال و نوجوانان فراهم کنند. مضاف بر این، هر گونه تشویق کودک یا نوجوان به ترک تحصیل یا فرار از مدرسه نیز جرم *shy&* انگاری شده و هر فردی که با هر ابزاری کودک یا نوجوانی را به ترک تحصیل تشویق و ترغیب و یا حتی تهدید کند، مجازات خواهد داشت.

در مجموع، می توان گفت که رویکرد این قانون حمایتی است. هر چند، همان *shy&* طور که اشاره شد، انتقاداتی نیز به این قانون وارد شده است؛ از جمله اینکه، برخی حامیان حقوق کودک مجازات های مطرح شده در آن را کافی نمی دانند و از طرفی برخی دیگر بر این باور هستند که این قانون زمینه برخی مداخله های غیرضروری دولت در نهاد خانواده را فراهم می کند. با وجود این، به نظر می رسد که این قانون تغییرات مثبت و رو به جلویی را در زمینه حمایت از کودکان و نوجوانان در حقوق ایران ایجاد خواهد کرد و ساختارهای قانونی لازم را برای همکاری نهادهای مختلف در این امر مهم فراهم می کند.